

Non omnis mortuus est...

(Emlékezés az élő Schneller Istvánra.)

Az utolsó években fizikai ereje megtört és nem állt többé szolgálatában a gyermekien tiszta és mégis heroikus léleknek. S mégis, amint híre ment, hogy Schneller István nincs többé, felmérhetetlen gyász borult nemcsak családjára, de a barátok, tanítványok s az Őt ismerők lelkére is. Hihetetlenül felvillanó megérzése volt ez a gyász annak, hogy *Schneller Istvánnal e század szellemi életének egyik legnagyobb értéke tűnik el*, pótolhatatlan értéke a mai válságos életét élő magyar kultúrának, de olyan értékforrás is egyben, aki a halálon túl is erőt, bátorítást sugároz.

Közel egy évszázados élet: már Istentől ajándékozott méreteinél fogva is korszakot felölelő pálya, hát még ha a hosszú éveken kívül a jól felhasznált idő is oly nagyszerűvé, oly időtlen értékűvé tette ezt az utat.

Vele egy korszak omlott össze — ez volt legelső érzésünk, mikor Schneller Istvánnak még kilencvenkét éves korában is váratlan távozására gondoltunk, de ezt a leverő érzést hirtelen legyőzi egy különös varázserő: aki egyszer Schneller Istvánnal beszélt, hogyan is tudná elfelejteni simogató szemét, szerető szavát, atyai gesztusát, meggyőző tudását, gyermeki módon őszinte hitét és ha kellett: ebből a gyermeki hitből eredő erős, férfias ellenállását minden durvasággal vagy igazságtalansággal szemben.

Nem volna értelme az egész Életnek, ha Schneller István egészen meghalhatott volna. Eszínék tűnhetnek el és új eszmék jöhetnek, de a letűnt korokat az újakkal mégis valami időálló értéknek kell összefűzni. A régi korszak igenis összeomlik, de ami a régi korban igazi érték volt, annak épségben kell maradnia. Schneller István a közelmúltnak építőerejét jelentette és ennek az építő szellemnek spirituális ereje, most már a fizikai korlátoktól megszabadultan sugározni, melegíteni, alkotni segít a jövőben is.

Schneller István fizikai megsemmisülése lever bennünket, de ugyanakkor szellemének ereje felemel, mintha egy erős, bevehetetlen várba helyezne, hogy ott biztonságba legyünk s onnan védjük a régi világ, megbízható értékeit.

Schneller István és a megbízható értékek elválaszthatatlan kapcsolatban vannak. Schneller a maga kivételes szellemi képességein és nemes érzületén kívül egészen az Eötvös kor gyermeke volt. E kor határozta meg nevelését, világnézetét, magyarságát is. A gyermekkori benyomások felejthetetlenek és Schneller István még nem nagyon régen mosolyogva emlegette, hogyan dobták őt „Kossuth-Hund“ gúnyszóval a mély vízbe osztrák katonatisztek s hogyan mutatta meg kisgyermek létére a hullámokból kivergődve a magyar virtust. 1847-ben született Schneller István, Magyarország leghősibb, legépítőbb korszakában, amikor a magyarság a legígéretesebb korát élte, — abban a korban, mely egybeforrott Vörösmarty, Arany, Petőfi, Eötvös szellemével.

Ebben a korban a magyarság olyan volt, mint egy kitáruló ölelés az Élet minden szép és nemes értékei felé és a századokon át tartott fojtottság megszüntetése felé. A politikai felszabadulást általános népműveléssel kellett megszilárdítani s hogy ez állami feladat, azt már Mária Terézia és II. József is érezték s a Ratio Educationis is hirdette, de hogy ez *magyar állami feladat* azt Apáczai után Eötvös élte át tudatosan. *Nagy Eötvösünk* (Schneller mindég ezzel a jelszóval említette a nagy kulturpolitikust) megteremtette a magyar kultúra törvénybázisait és a törvény hatáskörén túl is a kincskereső emberek fanatikus buzgalomával kutatta fel a rejtőző emberértékeket, hogy személyes ösztönzéssel, a külföldi utazás lehetőségével jó termésbe szökkentse ambícióikat. A lángelméjű miniszter vonalvezetése törést szenvedhetett (első ízben a magyar szabadságharc leverése miatt) de az elvetett magok jó talajba jutottak a két évtizedes elnyomatás után Eötvös újabb minisztersége nyomán a kultúratermelés nagy áramlata indul meg. Ennek az új magyar kultúrának apostola Schneller István.

A német származású kis diák lelkében igazán magyar s amint kisgyermek korában megmutatta, hogy megtud küzdeni a víz sodró hullámaival, nagy diák korában büszke rá, hogy Arany János díszkötéses költeményeit kapja jutalmul önképzőkori működéséért. A magyar kultúrát egyre növekvő erőnek tartja, mely új világokat nyit meg, a szellemi értékek új világát s ez az új kultúrvilág a kibontakozó nagy szellemi közösségbe testvéri módon öleli be a haza minden lakóját. Mint ahogyan a nagy Eötvös miniszteri hatáskörén kívül is igyekezett megkeresni az elhivatott tehetségeket, úgy Schneller is mint lelkész, teológiai tanár, majd egyetemi professzor hivatalos munkáján túl is a lelkében izzó szeretet erejével nevelte a közösség számára az arravaló személyiségeket. Eötvös megteremtette a reformkorszak tiszta, töretlen gondolatai alapján a kulturális képzés lehetőségeit, Nagy László tudományos úton kutatja a gyermek egyéniségét, Schneller István pedig egész életmunkáját erre a gondolatra építi: *hogyan lehet az egyént tudatosan a közösség szolgálatába állítani? azaz: az egyént személyiséggé nevelni.*

Schneller István *a személyiség pedagógiáját* hirdette s ami több: gyakorolta is. Nagyszerű, úttörő munka volt ez nálunk. A nagy Eötvös koncepcióit végrehajtani nem tudták akármilyen emberek. Ehhez nem csupán „okleveles“ egyének kellek, hanem arravaló „személyiségek“ is. Ilyenek kialakítását tartotta Schneller a maga Istentől adott hivatásának s ez a személyiségnevelés volt professzori munkájának legjobb része. A kiindulási alap, melyben munkája gyökerezett, a vallásos világnézet volt. Amde Schneller vallásos gondolkodása époly távol volt a fanatizmustól, mint a dogmatizmustól. A vallás lelkének adott vonása vagy helyesebben: lényege volt, mely önként választott hivatásában erősödött életét betöltő világnézeté. Folyton lelkesítő élmény volt nála a vallás és szünetnélküli gyakorlása a szeretetnek. Nevelési művének központi gondolata a személyiség. Személyiséggé csak akkor lesz az egyén, ha tudatosan szolgálja a közösséget. Erre a magaslatra folytonos fejlődésen át: az érzéki éniség, a történeti éniség fokain át juthat az em-

ber. Az emberi fejlődés fázisaként jelölte meg Schneller e fokozatokat, mert nem könnyű mesterkedésnek látta a nevelést, de komoly fejlődési folyamatnak.

Homo homini lupus — ilyen az ember az érzéki egyéniség fokán: *homo homini deus* a történeti éniség- és *homo deus* a tiszta éniség álláspontján. Ez a fokozat már a legnagyobb szociális kiérettiséget jelenti és ez vezet az ideális államhoz. Schneller István úgy dolgozza ki a nevelés részleteit, hogy mindég a végcél is a szeme előtt van, minden részletgondolaton az egész végső eredményért való felelősség. Schneller az élet minden megrezdülésére, minden megnyilvánulására reagál. Egyesek, csoportok küzdelme nem titok előtte. Hinni tud minden egyén, minden osztály fejlődésében. Hiszi, hogy a munkás lassanként ráeszmél a történeti hatalmakban felhalmozott szellemi kincsre és hiszi, hogy az állam szociális szellem által nyer életet és fejlődik egyeseiben végtelenül differenciált és mégis egységes állammá. Schneller alaposan végiggondolta ezt a processzust. Elgondolásában a nevelő nemcsak általános lélektani ismeretekkel rendelkezik, de minden növendék értelmi és jellemfejlődésével szeretettel foglalkozik, annak egyéni képességeit fejleszt, hogy növendéke tudatosan lehessen a közösség hasznára. Tehát az egyéni differenciálódás és a közösség, illetőleg a közösséget képviselő szociális állam nincsenek ellenmondásban, sőt elválaszthatatlan nexusban vannak. A jól megismert egyén, a kifejlett személyiség az ideális állam okszerű viszonyban vannak. Schneller elgondolásában s így jól megalapozott elméleti keretei sohasem irreálisak. Schneller szerint a nevelésnek, ha az étellel kapcsolatos akar lenni, szociális pedagógiává kell bővülni. Mert az egyest a társadalom, a nép számára kell nevelni s viszont a társadalmat, a népet az egyesnek etikai fejlődése érdekében kell nevelni. Ezt a folyamatot természetesen a gyermekek egyéniségének értékelésével és megbecsülésével lehet csak kezdeni. *Nálunk Schneller állította először a tanítás központjába a tanító személyiségét.* Hogy ennek a gondolatnak Schneller hívőket tudott szerezni, azt első sorban ritka emberi kvalitásának köszönhette. Hogy saját elméletének szavait alkalmaztam Reá, *szeretettel tudott mások lelkébe helyezkedni*, a szeizmográf érzékenységgel tudott reagálni mások sorsára, örömeire, fájdalmára, rá tudott tapintani arra a gyakran rejtőzködő archimedesi pontra, melynek érintésével kinek-kinek jobb énjét mozgásba lehet hozni. Nemcsak hirdette, hanem gyakorolta is a személyiség megértő, becsületes kultuszát. Nem értett a tudományos meggyőződés és gyakorlati élet gyanús kétféleségéhez, de mindig egészen egy volt, a felismert jót mindég tudta is, akarta is gyakorolni, meggyőződésének mindig alázatos szolgálja tudott lenni, mert így értelmezte az ember lelki szabadságát. Ez a nemes szubjektivizmus, mely a gyakorlatban mint a legtisztább objektivizmus jelentkezik — tette őt képessé arra, hogy kítűnőknek kvalifikálja más világnézetű tanítványait is, hogy vallásos ember létére is védelmére keljen más világnézetű alapon álló professzorok veszélyeztetett tanítási szabadságának, hogy szenvedélytől kavargó nehéz időkben is megőrizte szegedi rektorsága alatt a kolozsvári egyetem nemes hagyományait.

Az Eötvösi korszellem és a maga szeretetet sugárzó lelke határozta meg minden munkáját. Ennek a korszellemnek átérzésével tudta megteremteni nagy kortársaival a kolozsvári egyetem nagy korszakát teremtő tradíciókat, annak a nagy korszaknak, melyben egy id. Imre Sándor, Böhm Károly, Apáthy István, egy Csengery János egy Márki Sándor egy Pósta Béla, egy Széchy Károly adtak példamutatást a tudomány művelésében és a humanizmus gyakorlásában. Ennek a nagy tradíciónak megteremtésében Schneller István egész lélekkel részes volt s ennek az erejében tudott férfiasan szembeszállni bármily elnyomó hatalommal. Vallásos érzése, magyarsága, humanizmusa, tudományszeretete töretlen egységben éltek benne s ezért tudott mindég jó ember és igazi férfi módjára viselkedni.

Egy nekrológ keretében nincsen tere annak, hogy egy csaknem évszázados lelki folyamatot vizsgáljunk. Akár az egyetemek fejlődéséről s ebben a magyar egyetemről írt kiváló elmeélel megvilágított lapokat, akár a doktorátus lényegét fejtette ki, vagy a londoni morálpedagógiai kongresszusról adott beszámolót, vagy az érettségi reformját hirdette vagy kifejtette — jó negyven évvel ezelőtt! — a nemzeti nevelés feltételeit s alapelveit vagy javaslatot írt a középiskola fejlesztéséről és reformjáról (s javaslata mindég apró részletekig kidolgozó gondos tanulmány volt), akár Pestalozziról írt megemlékezést — életének 82-ik évében — minden sorában ahogyan élete minden gesztusában, a szeretettel dolgozó és szeretettel szuggeráló ember varázsa fog meg. *Est deus in nobis . . .* ezt sugározta lelkének minden rezdülése:

„Egy a cél — mondja Paed. Dolg. I. 56. lapján — a szeretet országának megvalósítása s egy eszköz; a szeretnek érvényesítése. Ismerje el minden egyes nemzet a más nemzet sajátosságában annak feltétlen értékét s szolgálja minden egyes nemzet e sajátosságával a közös etikai, szociális, intellektuális és művészeti kultúrkinccs gy. rapítását s ezzel kölcsönösen egymást is. Az emberiség, az elvont ember iránti szeretet s ezzel szemben teljesítendő kötelesség csak akkor nem a konkrét kötelesség elmulasztásának nagyhangzású névvel való elfödése, ha az az egyes, ha az minden ember szeretetének alapul. *Ezen egyes embert szerette Krisztus*, minden egyes emberben Isten gyermekét s ezzel feltétlen értékűt látott, mert mindenki arra van hivatva, hogy a személyisége alapjául szolgáló isteni célgondolatát sajátos hivatásában valóítsa meg. Sajátos e hivatás, de isteni csak akkor lesz, ha az egyes az egésznek szerves tagja; ha beletaglalódik engedelmesen a családi énbe; ha családi élete nem szigeteli őt el a törzsétől, nemzetétől, ha hazafiúi érzete nem ellenkezik az általános emberies érzelmekkel s ha végre mindezeket át boldogan megnyugodhatik Istenben“.

A *Schnelleri Lélek tükröződik e kinyilatkoztatás-szerű szavakban* s minket a búcsú pillanatában ez a Lélek tart fogva. Schneller István munkáinak tudományos mérlegét egészében és részleteiben a közel jövő biztosan Hozzá méltón megállapítja és nagyon hisszük, hogy igazi értékeiből semmi kárba veszni nem fog. Amde minket e pillanatban jobban érdekel az a nagy örökség, mely Schneller emberi kvalitásaiban maradt reánk. Ezekre az értékekre ma régi értékek összeomlása és újak kiala-

kulatlansága idején életbevágó szükségünk van. Jó tudni és szinte erkölcsi parancs volna minden nevelőnek tudni, hogy ez a gyermek tiszta és gyöngédlelkű ember erős és férfias tudott lenni minden igazságtalan intencióval szemben, hogy lelkiismereti szaván kívül semmiféle parancsnak nem hódolt s hogy amint respektálni tudta a korszellem teremtő értékeit, ugyanoly erővel el tudta magától háritani a kor lázas, beteges hullámveréseit.

Jó ember volt, gondolkodó ember volt, a megértésben gyöngéd s a cselekvésben határozott, Elmélete mélyen szántott, de sohasem elégedett meg magával az elmélettel. A felismert jó gyakorlására mindég kész volt s a jó gyakorlására másokat is kész volt odaállítani. Sok embert tett megfelelő helyre. Emberismerete talán cserbe hagyta néha, jó szándéka soha. A magyar pedagógiának feltétlen nagy értéke volt s a magyar szellemfejlődésnek s a magyar jövőnek igazi életmentő ereje lenne, ha a mai kaotikus forrongásból a Schnelleri Lélek erejével ki tudna emelkedni.

Kemény Gábor.

Kultúrfeladataink a Felvidéken

Középeurópa történetének közelmúlt eseményei drámai gyorsasággal peregtek le. Ügyszólván máról-holnapra változtatták meg a páris-környéki békék teremtette mesterkelt államjogi helyzetet s ezzel, t. i. a rendezés alapjául szolgáló népi elv győzelmével, igazolták a felvidéki magyar kisebbség kultúrasszimilálásának teljes csődjét.

A bécsi döntés révén keletkezett helyzet merőben más feladatok elé állította a magyar művelődéspolitikát. Tavaly februárban, éppen e lap hasábjain, még azt a kisebbségvédelmi tételt hirdettük, hogy az anyagi romlás mutatkozó jelenségeit a szellem erőfeszítéseivel ellensúlyozzuk s e célból „a két államterület magyarsága (politikamentes!) *szakképviselési* alapon érintkezzék egymással. Ez az elgondolás a mi esetünkben azt jelentené, hogy kísérjük nagyobb és főként mélyebb figyelemmel az utódállamok nevelésügyi mozgalmait s eredményeinkről kölcsönösen (szaklapok hasábjain!) számoljunk be.“¹ A bécsi döntés után a délfelvidéki magyarság szellemi védelme azonban már nem kezelhető a magyar—cseh viszony pusztá függvényeként, hanem mint az anyaország művelődési hálózatába visszatért országrészt kell a cimben foglalt kérdés szempontjából megvizsgálnunk.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk azt a reális felismerést, hogy valóban létezik „felvidéki szellemiség“, amely az ú. n. belterjes magyarság gondolatvilágával — főleg társadalompolitikai tekintetben — *ütközik*.²

Ezt a magától értetődő igazságot azért kellett mindjárt fejtegeté-

¹ Wagner Ferenc: Szlovenszkoí magyar pedagógusok, Nevelésügyi Szemle, 1936 2—3. sz. 133.

² V. ö. az azóta már megszűnt Magyar Írás 1932—37. évf.-t s főlem A cseh-szlovák nacionalizmus történetírása (Történetírás kiadása, Bp., 1938.) c. dolgozatot.